

УДК 821.161.2[ла7Сло:808.5]:82.09

Ольга Чапля

РИТОРИЧНА СТРАТЕГІЯ «СЛОВА ПРО ЗАКОН І БЛАГОДАТЬ» МИТРОПОЛИТА ІЛАРІОНА

DOI: 10.5281/zenodo.3949972

© О. Чапля, 2020. CC BY 4.0

Стаття є спробою погляду на «Слово про Закон і Благодать» як на цілісний і добре скомпонований твір. **Мета** статті – окреслити імовірну риторичну стратегію митрополита Іларіона, беручи до уваги історико-політичні та суспільно-церковні виклики, пов'язані, зокрема, з постаттю князя Володимира та потребою зарахування його до лику святих Київської Церкви. **Методологія** дослідження орієнтована на застосування інструментів герменевтичного та феноменологічного методів, а також елементів структурного підходу. **Наукова новизна** дослідження полягає в аналізі категорій класичної риторики: етосу, логосу, патосу – для трактування Іларіонового вибору жанру, тем і способів нарації як рішення досвідченого оратора, який уміло реалізував сугестивні завдання проповіді. **Висновки.** Митрополит Іларіон, маючи практичну мету, намагався поєднати зміст і форму мовлення, щоб досягти оптимального впливу на реципієнтів. Аби переконати аудиторію у святості князя Володимира, він опрацював тему старозавітного Закону і Благодаті – нового християнського «закону» спасіння, що видається, за людськими мірками, децю абсурдним. Словам оратора слухачі вірять завдяки духовному авторитетові самого проповідника та завдяки рясному цитуванню Святого Письма, що становить близько третини текстової канви твору. Говорячи про претендента на канонізацію, Іларіон уподібнював Володимира до апостола Павла й імператора Константина, а водночас наголошував на належності Київської Церкви до апостольської та Візантійської традиції. До проповіді у звичній формі Іларіон додавав частини, ритмічно близькі до літургійної поезії.

Ключові слова: риторика, «Слово про Закон і Благодать», митрополит Іларіон, епідейктична проповідь.

Література – мистецьке явище і соціальний феномен – виникає як відповідь на певні виклики у часі та просторі історії. Тексти закорінені в контексти, тож адекватна інтерпретація перших вимагає залучення операцій із тими другими і навпаки. Такий підхід особливо придатний для дослідження фундаментального твору, який лежить в основі української літератури і повна назва якого – «Ѡ законѣ мѡвѣкомъ данѣ|ѣмъ. ѡ ѡ блѡгодѣти ѡ истинѣ |Ѡ христомъ вывшїи. ѡ| како законъ ѡтиде. блѡгѣ| же ѡ истина. всѡ землѡ исполнѡ. ѡ всѣдѡ въ всѣ |ѡзыки| прострѣсѡ, ѡ до нашего |ѡзы|ка рускаго. ѡ похѡлаа каганѡу нашемоу влодимироу. | ѡ него же кѡщени выхѡмъ. | ѡ мѡтва къ бѣ|жѡ. ѡ всѣдѡ зе|млѡ нашаѣ. гѡ блѡгви ѡ.»¹.

Більшість дослідників, за Ніколаєм Розовим², вважає датою постановня «Сло-

¹ Тут і далі «Слово про Закон і Благодать» цитуватиму за виданням: Акентьев К. «Слово о законе и благодати» Илариона Киевского. Древнейшая версия по списку ГИМ Син. 591. Истоки и последствия: Византийское наследие на Руси. Санкт-Петербург, 2005. С. 116–151.

² Розов Н. Синодальный список сочинений Илариона – русского писателя XI в. *Slavia, časopis pro slovanskou filologii*. Praha, 1963. Roč. XXXII. Seš. 2. S. 141–175.

ва...» 26 березня 1039 року – з огляду на календарну близькість свят Благовіщення та Пасхи (Благовіщення припадало на суботу напередодні Воскресіння). Утім, є також припущення Александра Ужанкова про створення «Слова...» 1038 року – до 50-літнього ювілею Хрещення Русі³ – та гіпотеза Надії Нікітенко про перше його виголошення 25 березня 1022 року (на так звану Кіріопасху) в церкві Святих Апостолів у Берестовому⁴. Попри різні думки щодо часу й місця виголошення проповіді, майже не виникає застережень щодо авторства «Слова про Закон і Благодать». Цілком переконливо виглядає теза про авторство Іларіона – першого руського митрополита. Підставою для такого висновку є колофон одного зі списків «Слова...» (ГИМ Син. 591), де автор під 1051 роком констатує своє поставлення на митрополіта Київського. Отже, поява «Слова...» відбулася перед інтронізацією.

«Слово про Закон і Благодать» за функцією тяжіє до проповіді. Принаймні так можна сказати про дві частини: перша – проповідь у традиційному розумінні, тобто тлумачення Євангелія під час Божественної Літургії, друга – епідейктична проповідь, присвячена постаті князя Володимира⁵. Важливо, що проповідь первісно була виголошена усно, хоча згодом сам Іларіон чи значно пізніший переписувач додав: «*Ни кз невѣдѣніи мѣ бо пише мѣ. нз прѣизлѣха насыщѣ шемѣмъ сладости книжныи.*»⁶. Промовлене до конкретної аудиторії, «Слово...» мало би реалізовувати певну риторичну стратегію, пізнати яку можливо, простеживши кореляцію між оратором, його способом представлення предмету мовлення та рецепцією слухачів. (Говорячи про риторіку, маю на увазі не так риторичні фігури чи художні прийоми, а радше дискурсивні практики сугестії, переконування і впливу.)

Передусім варто відповісти на кілька запитань: чому авторитетний оратор (до Іларіона вірні ставилися з величезним пієтетом) обрав темою епідейктичної проповіді засадничі християнські категорії – Закон і Благодать? Як такий вибір сприяв ефективній комунікації? Чи вплинула форма проповіді на її зміст? Вербальна практика київського митрополита мала на меті багатовекторний вплив на реципієнта: інспірування передусім стосувалося сприйняття постаті князя Володимира, названого Великим, а відтак і канонізованого. Виклад аргументів величання Володимира торкається також сфери міжрелігійних відносин, політичних стратегій і загалом історіософії Київської Русі. Чому виникла потреба саме так говорити про князя Володимира невдовзі після смерті хрестителя Русі?

Виголошене «Слово...» Іларіона цілком справедливо можна трактувати як медіа першої половини XI століття⁷.

Основними категоріями класичної риторики є етос, логос і патос. Лише їхній гармонійний синтез стає для оратора запорукою досягнення очікуваного впливу на аудиторію – власне, на тих, хто здатен *audire*: слухати і розуміти. Коли одна людина намагається змінити думку багатьох, то, очевидно, вона повинна бути непересічною особистістю і, що найважливіше, бути гідною. Концепція етосу охоплювала насамперед моральні чесноти мовця та його суспільну позицію.

³ Ужанков А. Проблемы историографии и текстологии древнерусских памятников XI–XIII вв. Москва, 2009. С. 11.

⁴ Див. Нікітенко Н. Про час та місце проголошення митрополитом Іларіоном «Слова про Закон і Благодать». Наукові записки НаУКМА : Історичні науки. 2003. Т. 21. С. 6–10.

⁵ Властиво, митрополит Іларіон виголосив проповідь на честь Володимира під час князювання Ярослава (можливо, навіть із його ініціативи). Варто пригадати, що Ярослав чудом виздоровів і почав ходити, коли його мати Рогніда захотіла прийняти християнство.

⁶ Акентьев К. «Слово о законе и благодати» Илариона Киевского. Древнейшая версия по списку ГИМ Син. 591. Цит. видання. С. 124.

⁷ Таке порівняння не мало би бути дивним, адже донедавна Церква виступала основним транслятором суспільно-політичних ідей, саме вона мала першість у формуванні громадської думки. Таку роль Церква виконувала майже 10 століть, і лише нещодавно ця роль послабилася, хоча, як свідчить соціологія, церковні служителі й сьогодні мають найбільшу довіру серед українців.

«Ларионъ, мужь благъ, и книжень и постникъ⁸» – це ті риси, якими автора «Слова...» охарактеризував літописець. «Повість временних літ» розповідає, що Ларіон ходив із Берестового до Дніпра на пагорб, де викопав печеру для молитви. «Спадкоємцем» печери опісля став монах Антоній, коли повернувся з Афонської гори. Так благодать оселилася на Київських горах. Окрім того, що Ларіон відповідає християнським ідеалам, йому відводять особливе місце в процесі творення чи, точніше кажучи, заснування на українських землях правдивого способу *imitatio Christi*. Позаяк Іларіонові слова не дисонували з його вчинками, вони захоплювали розум і запалювали серця.

Щоби промовляти до розуму, треба дотримуватися законів логосу, дбати про істину та її ословлення в оптимальний спосіб. Продумана структура викладу, розвиток домінуючої ідеї, послідовна аргументація, підтверджена прикладами та цитуванням, риторичні фігури, зокрема аналогія чи антитеза – використання всіх названих елементів вивершує концепцію логосу висловлювання. Таким чином, аби запевнити слухачів у святості князя Володимира, митрополит Іларіон звернувся до підвалин християнського трактування спасіння.

Доречно тут наголосити, що завданням ратора було буквально «переконати» слухачів, адже вони могли володіти абсолютно іншими опініями, сформованими на основі власного досвіду. Найімовірніше, «Слово про Закон і Благодать» було виголошене перед тими киянами, які вже не пам'ятали особисто, а знали з розповідей батьків те, що записав літописець. 980 року Володимир «уби Рогъволода и сына его два, а дщерь его Рогънѣдь поя женѣ, и поиде на Ярополка»⁹, тоді вбив свого брата й узяв його жінку. Коли почалось його одноосібне правління в Києві, князь «постави кумиры на холъму»¹⁰, цим жестом закликав поклонятися ідолам Перуна, Хорса, Дажбога й інших і приносити їм жертви як богам. Хоч офіційна політика правління не переслідувала християн, їхнє становище було зовсім несприятливим. Однак відомі кілька епізодів, пов'язаних із мученицькою смертю, наприклад, убивство блаженного Теодора-християнина та його сина, якого бояри збиралися принести в жертву поганським богам¹¹. Судячи з усього, деякі християни, котрі сповідували євангельську віру з часу Аскольдового хрещення, чи ті, котрих хрестила княгиня Ольга, через страх утікали, інші намагалися таємно зберігати власну ідентичність, а були ще й такі, які поверталися до язичництва. Крім того, літописець наголосив моральні вади князя: Володимир був жонолюбцем, – але його тілесна пожадливість прирівняна до Соломонової – одного з найшанованіших біблійних царів.

«*Кто бо великъ яко бѣ нашъ. тѣ единъ творѣи чюдеса*¹²», перефразовуючи псалмопівця (Пс. 76,14-15), дивується Іларіон, а разом із ним його слухачі. Господь покликав грішного Володимира до святості, пробудив у ньому бажання пізнати Благодать та Істину, якими є Ісус Христос.

Подібні історії траплялися з апостолом Павлом і з Константином Великим, а також, напевно, з багатьма іншими, та Іларіон показав святість української Церкви через спадкоємність візантійської традиції й належність до апостольського служіння. Абсолютно не випадково Володимир стає після хрещення Василієм (Βασίλειος – «цар») – аби бути рівним імператорові Константину Великому, який перемагав ворогів знаком хреста, утвердив Візантію в гідному геополітичному становищі, а

⁸ Повість врем'яних літ: Літопис (За Іпатським списком). Київ, 1990. С. 246.

⁹ Там само. С. 124.

¹⁰ Там само. С. 132.

¹¹ Слід сказати, що святий Дмитро Туптало – автор життя святих Теодора Варяга та його сина Йоана, пам'ять яких звершує Церква 12 липня, – вважав факт Володимирового хрещення заслугою також і первомучеників, бо їхніми молитвами Руська земля просвітилася вірою і благодаттю. Див.: Туптало Д. Життя Святих (Четв'ї Мінеї) у 12 томах. Том XI: липень. Пер. із ц.-сл. Д. Сироїд. Львів, 2017. С. 270.

¹² Акентьев К. «Слово о законе и благодати» Илариона Киевского. Древнейшая версия по списку ГИМ Син. 591. Цит. видання. С. 123.

своїм так званим Медіоланським едиктом 313 року затвердив християнство як офіційне віросповідання Римської імперії. Рівноапостольних уподібнює низка фактів: обоє навернулися під впливом Олени (Константин – матері, а Володимир – бабусі; обидві канонізовані), обоє узаконили християнство як офіційну релігію імперії та держави, обоє до прийняття Таїнства були далекі від християнських чеснот, обоє відтермінували час власного хрещення. Апостол Павло теж не був святим він народження, а навпаки, переслідував християн. Прикметною є сліпота апостола по дорозі в Дамаск і Володимира перед пізнанням світла Правди. Відтак Іларіон послідовно показав, що християнська віра пропонує спасіння через Благодать, а не через виконання Закону, бо царювання в Небесному Царстві вимагає не так власних зусиль, як відповіді на Божий поклик, аби зростала Церква Христова – прихисток грішників, покликаних до святості.

Відповідно до житійної моделі розповіді, автор «Слова...» навів системну аргументацію доброчесності кагана. Передусім він нагадав про славних предків (Ігоря та Святослава), завдяки яким Київська Русь стала могутньою державою, а Володимирові вдалося зробити її рівною поміж іншими народами – ясна річ, у світлі християнської віри.

Духовна переміна Володимира, його народження згори виявляється й у зовнішніх наслідках, тому проповідник уважав за потрібне наголосити на тих фактах матеріальної та нематеріальної культури, які з'явилися разом із приходом християнства і були «видимими» й вагомими для тогочасних киян. Іларіон підкреслював знаковість розбудови церков і монастирів – осередків книжної науки зі специфічним каноном лектури, користь якої вже була добре відома слухачам.

Ярослав завдяки словам Іларіона, який належав до близького кола мудрого правителя, формував громадську думку. Спосіб, у який це зробив Іларіон, вартує захоплення. Парадоксально, що твір XI століття за формальними особливостями, характером роботи з джерелами близький до барокової творчості, а часова різниця між цими періодами – п'ять століть.

Проповідникові вдалося ефект сугестії завдяки продуманій диспозиції: три частини «Слова про Закон і Благодать» є ніби одним силогізмом. Іларіон переконував, що Бог поставив Закон для приготування Істини. Як Закон слуга Благодаті, так Благодать – слуга нетлінного життя¹³. Законом можна виправдатись, але не спастись; християни спасуються Благодаттю. Благодать – безумовна, її отримують і ті, хто її не заслуговує. Напевно, як той самий Володимир. Благодать є плідною, вона приносить добрі діла, вона є джерелом діяльності, вона потребує постійної співпраці. Благодать Божа також є народженням до нового життя, у ній людина стає собою справжньою, себто богоподібною.

Образ Закону та Благодаті – Агар і Сара, рабіня і вільна. Іларіон використав прийом, який сьогодні називаємо колажуванням: старозавітні та новозавітні сюжети переплетено так тісно, що якби слухач перебував поза біблійним контекстом, то сприймав би розповідь як єдину історію. Зрештою, проповідникові важило розповісти про єдиний задум Божого Провидіння – історію спасіння, що має два етапи: Закон – тінь, Благодать – Істина. Бог перед віками вирішив послати Свого Сина як найвищий вияв Благодаті. Юдейська віра – тільки для одного народу, а у християнстві, як каже апостол Павло, «немає юдея ані грека, нема невільника ні вільного, немає ні чоловіка ані жінки, бо всі ви одно в Христі Ісусі» (Гал. 3, 28¹⁴). Аби пояснити специфіку християн як спадкоємців Царства Божого, Іларіон згадав притчу про виноградарів-убивць: господар, котрий насадив виноградник, найняв робітників. Коли настала пора винозбору, він послав своїх слуг, аби взяти належні плоди. Виноградарі вбили слуг. Тоді господар послав слуг більших від перших,

¹³ Там само. С. 123.

¹⁴ Святе Письмо. Переклад Івана Хоменка. Рим, 2007. С. 232.

але робітники вчинили з ними те саме. Наприкінці послав до них свого сина. Юдеї вбили Ісуса. Тому господар виноградника винайме інших, які віддаватимуть йому плоди вчасно (Мт. 21, 33–43¹⁵). Володимирова відповідь на Божий поклик уможливила працю руського народу у Христовому винограднику разом із іншими покликаними.

Ця притча записана у трьох синоптичних Євангеліях, і лише в Матея є ще й інша притча про робітників у винограднику (Мт. 20, 1–16), про яку не йдеться в тексті Іларіона, а за логікою й Іларіоноюю аргументацією цілком могло би йтися і дуже пасувало б, аби йшлося... «Царство Небесне подібне до чоловіка-господаря, який рано-вранці вийшов найняти робітників у свій виноградник»¹⁶, – починає євангеліст розповідь про алогічні й, за людськими мірками, часом абсурдні закони Божої Благодаті. Господар кличе робітників у різний час, утім, наприкінці робочого дня кожен отримав по динарію – мовляв, однакова винагорода чекає на всіх, незалежно від виконаної роботи, бо Господь платить згідно зі Своєю безмежною любов'ю.

Апостоли проповідували Євангеліє по цілому світу майже дев'ять століть, доки світло Христового вчення дійшло до Києва. Проте руський народ хвалить Володимира так само, як і «*русьська страна петра й паўла. йма же вѣрвоваша въ іє хї сїна вѣжіа. айїа ї ефесѣ й паамѣ. їванна бѣгословца. їндїа дѣмѣ. егїпетѣ марка*»¹⁷. Ритор передусім згадав про верховних апостолів Петра і Павла, чією місією діяльністю утвердилося християнство в Римській державі і звідси поширилося цілою Європою, а відтак про Ефес, Індію, Єгипет¹⁸. На широкому географічному обрії тепер з'явилась і Київська Русь, яка, просвітлена світлом Істини, відійшла від ідолослужіння.

Щоби досягти максимального ефекту епідейктичної проповіді – викликати ту емоцію, яка спонукатиме до дії, – Іларіон уміло застосував елементи патосу, тобто оформив свої логічні побудови належними стильовими та лінгвістичними засобами. Витриманий високий стиль у межах *sacrum lingua*, рясне цитування Святого Письма, ритмічна мова, близька до поезії – все це працювало на сприйняття почутого як сакрального. Оратор апелював до віри, яка щойно зроджувалася в уже християнських серцях.

Іларіон назвав Володимира, який став Василієм, блаженним, щасливим¹⁹, бо на ньому спочила Божа Благодать. Оратор сповнений зачудування, й він шукав найдоречніших і найбільш гідних способів похвали, тому за зразок обрав форму літургійних гимнів. Самі тільки звертання виражають якість Володимирового теперішнього становища: «*дрѣже правдѣ. гъмыслѣ мѣсто. милостыни гнѣздо*»²⁰. Нагромаджені запитання, звернені до спочилого в Бозі, але живого у вічності, а тому невидимо присутнього князя, нібито передбачають відповідь – своєрідний «рецепт» досягнення блаженного життя. Розлогі риторичні пасажі вказують на чудесне джерело навернення, плоди якого стали явними: «*кто ѡповѣсть многы твоѣ ношныѣ милостыни. ѡ днѣвныѣ щедроты. ѡже къ ѡбогымъ творѣше. къ сирымъ къ колѣщїимъ. къ дѣлжнымъ. къ*

¹⁵ Там само. С. 33.

¹⁶ Там само. С. 31.

¹⁷ Акентьев К. «Слово о законе и благодати» Илариона Киевского. Древнейшая версия по списку ГИМ Син. 591. Цит. видання. С. 140.

¹⁸ Прикметно, що Іларіон на чільне місце цього переліку поставив апостольський престол Риму, звісно, не здогадуючись, що невдовзі (після так званої Великої Схизми 1054 року) таку референцію могли би потрактувати щонайменше несхвально з погляду візантійського православ'я.

¹⁹ Концепція щастя посідає вагоме місце у Святому Письмі обох Завітів. Перший із Давидових псалмів розважає над цією темою: «Блажен чоловік, що за порадою безбожників не ходить і на путь грішників не ступає, і на засіданні блюзнірів не сідає, але в Господа законі замилювання має і над його законом день і ніч розважає» (Пс. 1, 1-2). Вершина християнства – Нагірна Проповідь Ісуса Христа – теж розвиває тему щастя. Господь установлює альтернативний Закон – Заповіді Блаженства – умови людського щастя з перспективи Царства Небесного.

²⁰ Там само. С. 144.

вдовамъ и къ всемъ требующимъ милости.»²¹. Звідси виглядає правдоподібним, що головна заслуга того, хто сподобився долучитися до лику святих, – сповнити ділом віру у Воскреслого Христа. Покаяння та милостиня, які, судячи з усього, згадувалися між людьми, визначні, натомість негідні вчинки «старої людини», навпаки, збільшують Благодать після метаної.

Прослава Володимира як святого потребувала певних текстів, які би функціонували в межах літургійного дня. Властиво, Іларіон таки робить щось подібне: деякі топоси проповіді нагадують тропарі чи кондаки, навіть хайретизми акафістного типу. Промовець закликає рівноапостольного князя радіти, бо Володимирова справа процвітає в ділах його сина Георгія, християнство росте, місто славиться своїми церквами. Далі майбутній Київський митрополит звернувся до князя зі проханням про молитву за руський народ і за правителя, щоби Георгій теж прийняв від Бога вінець нетлінної слави²².

Автор «Слова про Закон і Благодать» уплів епідейктичну проповідь у єдиний цикл різножанрових текстів. Вибір богословських категорій «Закону» та «Благодаті» можемо пояснювати не тільки тим, що ці теми є в літургійних текстах Благовіщення і Воскресіння Христового. Іларіонові вдалося зобразити переваги нової релігії, показати відмінність християнства від язичництва чи юдейської віри й у такий спосіб переконати в незаперечній цінності Володимирівського вибору і для держави, і для особистого спасіння вірних Київської Церкви. Без сумніву, проповідь спричинилася до вшановування пам'яті князя Володимира, а це стало початком канонізаційного процесу.

Адекватне розуміння «Слова про Закон і Благодать» потребує не лінійного прочитання рядок за рядком, а вертикального – так би мовити, симфонічного, коли необхідно бачити цілу партитуру. Тоді абсолютно різні, місцями контрастні, частини складають один твір і тільки тоді звучать. Складна архітектура вимагає тонкого чуття варіацій, а щоби їх чути, треба постійно тримати в пам'яті основну тему. Так, аби «ловити» сенси стількох текстуальних відхилень, необхідно знати специфіку богословського (юдео-християнського) пояснення Закону та відчуття Благодаті.

Аналіз риторичної стратегії «Слова про Закон і Благодать» дає ключі для бачення поетики як системи робочих принципів київського автора XI століття, показує іншу оптику християнства як релігії Слова. На часі була би спроба простежити *modus vivendi* держави та релігії на прикладі стосунків Ярослава й Іларіона, а також пізнати інтертекстуальні зв'язки гомілетичного тексту, зокрема між «Словом...» і Святим Письмом та літургійною поезією, а також між «Словом...» і «Повістю временних літ».

References

Akentev, K. (2005). «Slovo o zakone y blahodaty» Ilariona Kyevsokho. Drevneishaia versyia po spysku HYM Syn. 591. Istoky y posledstvyia: Vyzantiyskoe nasledye na Rusy. [“Sermon on Law and Grace” by Metropolitan Ilarion. The oldest version on the codex HYM Syn. 591]. Saint Petersburg, Russia.

Nikitenko, N. (2003). Pro chas ta mistse proholoshennia mytropolytom Ilarionom «Slova pro Zakon i Blahodat». [On the time and place of the proclamation of Metropolitan Ilarion's “Sermon on Law and Grace”]. Naukovi zapysky NaUKMA: Istorychni nauky. V. 21. Kyiv, Ukraine.

Povist' vremianykh lit: Litopys (Za Ipatskym spyskom). (1990) [Primary Chronicle (Hypatian Codex)]. Kyiv, Ukraine.

Rozov, N. (1963). Synodalnyi spysok sochynenyi Ilariona – russkoho pysatel'ia XI v.

²¹ Там само. С. 146.

²² Там само. С. 151.

[Synodal codex of works by Ilarion, a Russian writer of the 11th century]. Prague, Czech Republic.

Sviate Pysmo. Pereklad Ivana Khomenka. (2007). [Holy Bible]. Rome, Italy.

Tuptalo, D. (2017). Zhytiia Sviatykh (Cheti Minei) u 12 tomakh. Tom XI : lypen. Per. iz ts.-sl. D. Syroid. [Lives of the Saints]. Lviv, Ukraine.

Uzhankov, A. (2009). Problemy ystoryohrafiy u tekstolohyy drevnerusskykh pamiatnykov XI–XIII vv. [Problems of historiography and textology of ancient Russian monuments of the XI–XIII centuries]. Moscow, Russia.

Чапля Ольга Олегівна – аспірантка кафедри української літератури імені академіка Михайла Возняка Львівського національного університету імені Івана Франка (вул. Університетська, 1, м. Львів, 79000, Україна).

Chaplia Olha – Ph.D. student of M. Voznyak Department of Ukrainian Literature, Ivan Franko National University of Lviv (1 Universytetska Street, Lviv, 79000, Ukraine).

E-mail: olhachaplia@gmail.com

RHETORICAL STRATEGY OF THE SERMON ON LAW AND GRACE BY METROPOLITAN ILARION

The article is dedicated to the Sermon on Law and Grace as a coherent and well-composed work. The purpose of the article is to outline the probable rhetorical strategy of Metropolitan Ilarion, taking into account the historical, political, and socio-eclesiastical challenges related, in particular, to the figure of Grand Prince Volodymyr counted among the saints of the Kyivan Church. The research methodology focused on the use of tools of hermeneutics and phenomenological methods, as well as elements of the structural approach. The scientific novelty of the study lies in the analysis of categories of classical rhetoric - ethos, logos, pathos - to interpret Ilarion's choice of genre, themes, and methods of narration as a solution of an experienced speaker who skillfully implemented the suggestive tasks of the sermon. Conclusions. Metropolitan Ilarion, having a practical goal, tried to combine the content and form of speech to achieve optimal impact on recipients. To convince the audience of the sanctity of Prince Volodymyr, he elaborates on the theme of the Old Testament Law and Grace - the new Christian "law" of salvation, which seems somewhat absurd by human standards. The listeners trust the speaker due to his spiritual authority of the preacher, and due to the abundant citation of the Holy Scriptures. Speaking of the contender for canonization, Ilarion likens Volodymyr to the Apostle Paul and Emperor Constantine, and at the same time, emphasizes the belonging of the Kyivan Church to the apostolic and Byzantine traditions. Ilarion weaves parts that are rhythmically close to liturgical poetry into the usual form of the sermon.

Keywords: Rhetoric, Sermon on Law and Grace, Metropolitan Ilarion, Eulogy.

Дата подання: 17 травня 2020 р.

Дата затвердження до друку: 25 червня 2020 р.

Цитування за ДСТУ 8302:2015

Чапля О. Риторична стратегія «Слова про Закон і Благодать» митрополита Іларіона. *Сіверянський літопис*. 2020. №3. С. 157–163. DOI: 10.5281/zenodo.3949972.

Цитування за стандартом APA

Chaplia, O. (2020). Rytorychna stratehiia "Slova pro Zakon i Blahodat" mytropolity Ilariona [Rhetorical strategy of the Sermon on Law and Grace by Metropolitan Ilarion]. *Siverianskyi litopys – Siverian chronicle*, 3, 157–163. DOI: 10.5281/zenodo.3949972.